

TAHA AKYOL

NEDEN 29 EKİM?

—
Araştırma
İnceleme
—

Cumhuriyet'in ilanına giden yol

NEDEN 29 EKİM?

Cumhuriyet'in ilanına giden yol

Yazan: Taha Akyol

Editör: Hülya Balcı

Yayın hakları: © 2023 Doğan Yayınları Yayıncılık ve Yapımcılık Ticaret A.Ş.

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

1. baskı / Ekim 2023 / ISBN 978-625-6843-08-0

Sertifika no: 44919

Kapak tasarımı: Taylan Polat

Kapak fotoğrafları: Ali Fuat Cebesoy, Rauf Orbay, Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü, Kâzım Karabekir

Sayfa uygulama: Gökçen Yanlı

Baskı: Ana Basın Yayın Gıda İnşaat San. ve Tic. A.Ş.

Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad. 2622 Sk.

Güven İş Merkezi, No: 6/13 Bağcılar - İSTANBUL

Tel. (212) 446 05 99

Sertifika No: 52729

Doğan Yayınları Yayıncılık ve Yapımcılık Ticaret A.Ş.

19 Mayıs Cad. Golden Plaza No. 3, Kat 10, 34360 Şişli - İSTANBUL

Tel. (212) 373 77 00 / Faks (212) 355 83 16

www.dogankitap.com.tr / editor@dogankitap.com.tr / satis@dogankitap.com.tr

Neden 29 Ekim?

Cumhuriyet'in ilanına giden yol

Taha Akyol

İçindekiler

Önsöz	7
1. “Yarın cumhuriyet ilan edeceğiz”	9
2. Sultansız ilk anayasa	25
3. Sultansız Türkiye.....	41
4. Erken çatışma	59
5. Gazi cumhuriyete karşı!	81
6. 1923 Seçimleri.....	99
7. İkinci Meclis	117
8. Yol ayrımı	135
9. Eylül 1923	153
10. Gazi “cumhuriyet” diyor	169
11. Ekim 1923.....	189
12. “Yarın Cumhuriyet”	215
13. “Yaşasın Cumhuriyet”	239
14. İnkılapçı Cumhuriyet.....	261
15. Cumhuriyet’in muhalif kanadı	283
Sonsöz yerine Cumhuriyet’in 100 yılı.....	301
Kaynakça	323
Dizin	329

Önsöz

Bu kitabın yazımında ciddi dil ve terim sorunları yaşadım. Evvela, 1922-1923 gelişmelerini anlatırken “Atatürk” soyadını kullanmadım; Mustafa Kemal Paşa ve 1923’te yaygınlaşan Gazi unvanını olduğu gibi bıraktım, kendi yorumlarımda da bu şekilde bahsettim. Çünkü Gazi, 21 Haziran 1934’te çıkan Soyadı Kanunu ile Atatürk soyadını almıştı. 1922-1923 yıllarında Mustafa Kemal Paşa’nın açık muhalifleri vardı, basında açıkça eleştiriliyordu. 1930’lardaki Atatürk’ün karizmasına ve kudretine henüz ulaşmamıştı. Buna rağmen inkılapları yapabilmesi tarihçilik açısından önemli bir veridir.

Çanakkale’deki Albay Mustafa Kemal Bey de henüz “Atatürk” değildi ve o zamanki basında “Anafartalar kahramanı” olarak yer almıştı.

Diğer bir sorun, terimler, kavramlar. Dönemin temel kavramlarının biri olan “inkılap” kavramını olduğu gibi korudum. Sonradan farklı anlamlar kazanan “devrim” kelimesiyle değiştirmedim. Kendi yorumlarımda “devrim” demek gerektiğinde de “devrim” dedim.

Türkçenin maalesef istikrarsızlığından kaynaklanan sorunlar da var: 1922 ve 1923 yıllarında sıkça kullanılan “heyet-i vekile” kavramını nasıl sadeleştirirsiniz? Bakanlar kurulu denilebilir ama bu parlamenter sistemdeki “bakanlar kurulu” değildir. Farkı belirtmek üzere ben bakanlar heyeti dedim.

Diğer bir terim sorunu anayasa ile ilgili tarihi terimler. Kanun-ı Esasi Osmanlı anayasası, Teşkilat-ı Esasiye TBMM'nin anayasası. Fakat genel anayasa anlamında kanun-ı esasi de çok kullanılıyordu. Ben genel kullanımlarda anayasa diye yazdım. 1876 Anayasası için Kanun-ı Esasi, TBMM'nin anayasası için Teşkilat-ı Esasiye Kanunu diye yazmayı tercih ettim.

O devrede yine sıkça kullanılan "tenkit ve muaheze" kalıbını nasıl sadeleştirirsiniz? Zorunlu oldukça aynen korudum. Sadeleştirme gereğini duyduğumda "eleştiri ve ağır eleştiri" gibi açıklamalar kullandım.

Bu kitabın hazırlanmasında en büyük teşekkürüm, TBMM Kütüphanesi ile İstanbul'da Atatürk Kitaplığı'nadır. Atatürk Kitaplığı'na internetten girilebiliyor. Teknik sorunlar olduğunda çözümüne yakın alaka gösteren İBB Kütüphane ve Müzeler Müdürü Ali Şafak Özdemir'e teşekkür ediyorum. Ancak bu kitaplıkta, 1922-1923 Ankara gazeteleri yok veya çok eksik. Bunları Meclis'ten temin ettim.

TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanı Muaz Ayhan Işık, bitip tükenmeyen gazete isteklerimi PDF olarak gönderdi. Açıkça minnettarlığımı ifade ediyorum.

Bu iki kütüphanede okunabilir netlikte nüshaları bulunmayan gazeteleri Beyazıt Devlet Kütüphanesi Müdürü Ramazan Minder'den rica ettim, gönderdi. Atatürk Kitaplığı'nın dijitalize edilmesinde Minder'in büyük hizmetleri geçmişti, bunu takdirle belirtmeliyim.

Kitabın gözden geçirilmesinde, hataların düzeltilmesinde büyük emeği geçen editör Hülya Balcı'ya her zamanki şükranlarımı sunuyorum.

Tabii en büyük teşekkürüm, ömrünün büyük kısmını kitaplık ve bilgisayar başında geçiren kocasına içten bir sevgiyle tahammül eden, destek veren eşim Tülin'e...

“Yarın cumhuriyet ilan edeceğiz”

Türkiye’de Cumhuriyet rejiminin ilanı konusunda birinci elden kaynak, Atatürk’ün *Nutuk* adlı eseridir. Çünkü beklenen Cumhuriyet, Atatürk’ün 28 Ekim akşamı karar vermesi üzerine 29 Ekim 1923 günü Meclis’te yapılan anayasa değişikliğiyle ilan edilmiştir. Atatürk ayrıntılarını da *Nutuk*’ta anlatmıştır.

Niçin bu kararı 28 Ekim’de verdi?.. Niçin daha önce değil? Niçin o zaman birçok kimsenin düşündüğü gibi daha sonraki birkaç ayda Meclis’e gelmesi beklenen genel anayasa değişikliğiyle değil de 29 Ekim’de sadece Cumhuriyet’in ilanı ile ilgili bir düzenleme yapılmıştır?

Konu siyaseten son derece önemlidir. Zira Cumhuriyet’in 29 Ekim’de ilan edilmesi, izleyen yıllardaki siyasi gelişmelere yön vermiştir. “Aceleye getirildi” denilerek başlayan tartışmalar, bir yıl sonra, Cumhuriyet döneminin ilk muhalefet partisi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın kurulmasına yol açacaktır. Fırka yani parti...

Bu fırka kelimesiyle, kitabımız boyunca sıkça karşılaşacağız. Gazi’nin partisinin ismi de Halk Fırkası olacaktır.

Konu anayasa tarihimiz açısından da son derece önemlidir. Zira, Cumhuriyet’in 29 Ekim 1923’te ilan edilmesiyle rejimin adı konulmuş, Cumhuriyet’in hükümet mekanizması, yani cumhurbaşkanınca atanan başbakanın hükümet kurması ve Meclis’te güvenoyu alması yöntemi getirilmiştir. Fakat bir anayasa da bulunması gereken konular, yargı, temel hak ve hürriyetler,

vatandaşlık, seçme ve seçilme hakları gibi hususlar 29 Ekim görüşmelerinde söz konusu olmamıştır. Bu konular 1924 Anayasası'nın yapımında gündeme gelecektir.

Cumhuriyet'in 28 Ekim akşamı verilen kararlar 29 Ekim gününde Meclis'te yapılan işlemlerle ilan edilmesi, nitelikleri sonradan zaman içinde çeşitli anayasa değişiklikleriyle şekillenecek bir cumhuriyetin doğuşuydu. Bu yüzden Cumhuriyet'in nitelikleri, ilanından hemen sonra başlayıp uzun yıllar devam eden tartışmalara konu olacaktı.

Öteden beri "milli sır" halinde cumhuriyeti amaçlayan Gazi, 1927'de okuduğu *Nutuk*'ta, Meclis'te oluşan muhalefeti etkisizleştirmek için 29 Ekim tarihini seçtiğini anlatır. Meclis'te "hafif bir hizb-i kalil" (gizli bir küçük hizip) oluşmuştu, Meclis'i etkilemeye başlamıştı. Cumhuriyet'in ilanıyla Gazi, cumhurbaşkanı sıfatıyla başbakan atama yetkisini eline almış, muhalefetin hükümet kurulumunu etkilemesini önlemişti.

Meclis'te "gizli muhalif hizip"

O zaman Türkiye, "meclis hükümeti" sistemiyle yönetiliyordu: Cumhurbaşkanı yoktu. Meclis tarafından seçilen Meclis Reisi Mustafa Kemal Paşa devlet başkanı görevini yürütüyordu.¹ Gazi'nin bulunmadığı zamanlarda Meclis oturumlarını yöneten Meclis ikinci başkanı, başvekil ve bakanlar da Meclis'te teker teker yapılan oylamalarla seçiliyordu. Her bakan ayrı ayrı oylandığı için ahenkli, dayanışmalı, müşterek sorumluluk taşıyan "kabine" yani parlamenter sistemdeki gibi bir "bakanlar kurulu" yoktu.

Bakanların toplamına "icra vekilleri heyeti" deniyordu, yani icra işlerine bakan Meclis vekilleri... Biz kitabımızda bunun parlamenter sistemdeki "bakanlar kurulu"ndan farklı olduğunu belirtmek üzere "bakanlar heyeti" diyeceğiz.

Cumhuriyet'in ilanından önce, Meclis İkinci Başkanı Ali Fuat Paşa görevinden istifa etmiş, askerliğe dönmek istemişti. Ordu müfettişliğine atanacaktı. Bu durumda yeni bir ikinci başkan seçi-

1. "Bilfil ve bilkuvve devlet reisi mahiyet ve makamında bulunan Mustafa Kemal Paşa..." Ahmet Ağaoğlu, "Meclis Açılırken", *Vatan*, 15 Ağustos 1923.

lecekti. İçişleri bakanlığı da boşalmıştı, Meclis'te bir de içişleri bakanı seçilecekti.

25 Ekim 1923 günü Meclis ikinci başkanlığı ve içişleri bakanlığı için Halk Fırkası grubunda aday oylaması yapıldı. Gazi, Meclis ikinci başkanlığı için Sinop Mebusu Yusuf Kemal (Tengirşek) Bey'i, içişleri bakanlığı için Çorum Mebusu Ferid (Törümküney) Bey'i destekliyordu. Fakat bu isimler kaybetti, Meclis ikinci başkanlığı için aday olarak İstanbul Mebusu Rauf (Orbay) Bey, içişleri bakanlığı için Erzincan Mebusu Sabit (Sağıroğlu) Bey seçildi. Gazi bunlara karşıydı.

Gazi'nin adaylarına değil, muhaliflerine oy veren bir Meclis tablosu ortaya çıkmıştı. Hem de "ekseriyet-i azime"² yani büyük çoğunlukla!.. Dahası, Rauf Bey İstanbul'daydı ve giyabında seçilmişti! Seçileceğinden haberi de yoktu.³

Gazi Hazretleri İsmet Paşa'nın riyaset ettiği kongre celselerinde tarihi nutuklarını irat ediyorlarken. (*Cumhuriyet*, 18 Ekim 1927)

2. *Hâkimiyyet-i Milliye*, *Yeniğün* ve *Tevhid-i Efkâr* gazeteleri, 26 Ekim 1923.

3. Rauf Bey bunu 1 Kasım 1923 günlü *Vatan* gazetesine yaptığı açıklamalarda belirtmişti: "Seçileceğimden malumatım yoktu... Halk Fırkası genel kurulunun beni Meclis ikinci resliğine seçmeye karar verdiğini gazetelerden haber aldım. Bu gibi hallerde usul olduğu üzere evvelce hiçbir taraftan da haberdar edilmemişim."

Ertesi gün Meclis'te yapılacak oylamada Rauf ve Sabit Beylerin yine seçilmeleri yani seçimin kesinleşmesi konusunda gazeteler "kuvvetle muhtemeldir" diye yazıyordu.⁴

Halbuki Gazi, Rauf Bey'e de Sabit Bey'e de karşıdır. *Nutuk*'ta şöyle anlatır:

Sabit Bey'in Dahiliye Vekili olmasını münasip görmemiştim. Sabit Bey'in bazı valiliklerde istihdam edilmiş olmasını, yeni Türkiye'nin yeni şartlarda içişlerini tedvir edebileceğine yeterli delil addetmiyordum.

Rauf Bey'in Meclis ikinci başkanlığına seçilmesi çok daha önemlidir. Gazi özellikle bundan tedirgin olmuştur. Lozan sürecinde başvekil olarak görev yapan Rauf Bey, son haftalarda İsmet Paşa ile ihtilafa düşmüş, Lozan Antlaşması imzalandıktan sonra başvekillikten istifa etmişti. Şimdi Halk Fırkası onu Meclis ikinci başkanlığına aday seçmişti... Bunu hatırlatan Gazi *Nutuk*'ta şöyle devam eder:

Rauf Bey'in de Meclis ikinci başkanlığına seçilmesini tecviz etmiyordum. Çünkü Rauf Bey, daha dün Heyet-i Vekile Reisi idi. O makamı ne gibi hissiyat altında hareketinden dolayı terke mecbur edildiği malum olmuştu. Buna rağmen onu, Meclis'in ikinci başkanlığına getirmekle, bütün Meclis'in onunla hemfikir olduğunu, yani, bütün Meclis'in, Lozan Sulh Antlaşması'nı yapan ve bakanlar heyetinde Hariciye Vekili (Dışişleri Bakanı) olarak bulunan İsmet Paşa'nın aleyhinde olduğunu göstermek maksadı takip olunuyordu...

Nutuk'ta bahsedilmese de daha önemli sebep, Gazi'nin parti kurmasına, partili olmasına Rauf Bey'in karşı çıkmasıdır... Halbuki Gazi'nin 'devrimci cumhuriyet' düşüncesinde Meclis'e hâkim, disiplinli parti en önemli faktördü.

---

4. *Yeniğün*, 26 Ekim 1923.

Rauf'la yol ayrımı

Baştan beri Lozan müzakereleri sürecinde başvekil olarak yer alan Rauf Bey, Lozan Antlaşması'nın imzalandığı müjdesini vermek için, Ali Fuat Paşa'yı da alarak, 25 Temmuz sabahı Çankaya'ya çıkmış, Lozan'daki İsmet Paşa'dan gelen "Antlaşma imzalandı" telgrafını Gazi'ye takdim etmişti.⁵ Gazi son derece memnun olmuştu. Bu görüşmede Rauf Bey artık İsmet Paşa'yla çalışamayacağını, dönüşünde onu karşılamayacağını, başvekillikten istifa ettiğini söyledi. Gazi, Rauf Bey'in istifasını önlemek için Meclis açılana kadar beklemesini istedi. "Konferans esnasında İsmet haksız yere seni çok kızdırdı" dedi, bundan sonra böyle davranmasına engel olacağını söyledi. Gerçekten, Lozan müzakerelerinin son ayı içinde İsmet Paşa ile Rauf Bey arasındaki görüş farklarından müzakereler tıkandığında Gazi hakemlik yaparak yolu açmıştı.⁶ Bunu Rauf Bey de takdirle belirtir fakat istifada kararlıdır. Ali Fuat Paşa anılarında, Rauf Bey'in istifasının diğer sebebini, daha doğrusu asıl sebebini, bu görüşmede Gazi'ye şöyle anlattığını aktarır:

Biz sizin partiler ve şahıslar üstünde hakiki bir hakem ve Devlet Reisi olarak kalmanızı arzu ederiz. Konferansın devamı müddetince bunu mükemmelen ifa buyurmuştunuz. Gazetele-re verdiğiniz beyanattan sulh devresinde teşkil edeceğiniz Halk Partisi'nin başına geçerek günlük politikaya karışacağınız anlaşılıyor. Biz buna taraftar değiliz. Sizin Devlet Reisliğinde hakem ve nâzım rolünüzü devam ettirmenizi, parti reisi olarak kendinizi yıpratmamanızı, memleket menfaatine uygun görüyoruz. Sizi fazla sıktığımızdan dolayı affımı diler, istifa arzusunun kabulünü rica ederim.⁷

5. Lozan Antlaşması'nın 24 Temmuz'da imzalanması, İsmet Paşa'nın bunu bildiren telgrafı ve Rauf Bey'in İsmet Paşa'ya gönderdiği tebrik telgrafı için bkz. Bilal Şimşir, *Lozan Telgrafları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1994, cilt II, s. 601-603.

6. İsmet-Rauf ihtilafı ve Gazi'nin müdahaleleri konusunda bkz. Taha Akyol, *Bilinmeyen Lozan*, Doğan Kitap, 2014, s. 286-290

7. Ali Fuat Cebesoy, *Siyasi Hatıralar*, II Kısım, İstanbul, 1960, s. 8-9. Şevket Süreyya Ayde-

Rauf Bey, parti konuları gündeme geldiğinden beri Gazi'nin parti kurup başına geçmesine karşıdır. İsmet Paşa da anılarında, Ali Fuat Paşa'nın anlattıklarını doğrulamaktadır:

Rauf Bey ile Ali Fuat Paşa Atatürk'le konuşurken, sulh mühdedesinden sonra kurulacak idarenin mekanizması üzerinde fikir teatisinde bulunmuşlar... Rauf Bey'in ehemmiyetle belirttiği hususlar şunlardır: Devlet başkanlığı makamı takviye edilmelidir. Atatürk kurulmakta olan partinin başına geçmemelidir. Yalnız devlet reisi olarak kalmalı, partiler ve şahıslar üzerinde hakemlik yapabilecek durumda olmalıdır.

Rauf Bey parti başkanlığının Atatürk'ün prestijini yıpratacağını da ilave etmiş.⁸

Lord Kinross'a göre de Rauf Bey'in istifasının tek sebebi Lozan'ın son döneminde İsmet Paşa'yla ihtilafı değildi. Rauf Bey'in "gelecekte çekindiğini" yazan Kinross, Gazi'nin başkumandanlık yetkilerini hatırlatarak şöyle yazar: "Bu yetkilerini partinin başına geçerek daha güçlendirmeyi tasarlıyor ve Rauf Bey'in düşüncesine göre yeni Türk devletinin demokratik gelişmesine daha baştan engel oluyordu. Kuşuklarını her zamanki gibi açıklıklılıkla Gazi'ye anlattı. Onu partiler ve kişiler üstünde, yön tutmayan, arabulucu bir devlet başkanı durumunda görmek istediğini söyledi..."⁹

Cumhuriyet ilan edilinceye kadar bütün muhaliflerin partili cumhurbaşkanı formülüne itiraz ettiğini göreceğiz. Rauf Bey'in ve muhaliflerin savunduğu model demokratikti fakat Gazi'nin inşaaya başladığı "devrimci cumhuriyet" modeline aykırıydı.

Kinross'un bahsettiği bu olayı Rauf Bey de hatıralarında anlatır. Başvekil olduğu dönemde Rauf Bey, daha 1923 Nisan ayının başında, seçimlerin yenilenmesi konuşulurken, Gazi'ye parti lideri

---

mir bu görüşmeye dair Cebesoy'un yazdıklarından alıntılar yapmıştır. (*Tek Adam*, Remzi Kitabevi, 1973, cilt 3, s.137-140).

8. İsmet İnönü, *Hatıralar*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2006, s. 430.

9. Lord Kinross, *Atatürk: Bir Milleti Yeniden Doğuşu*, Altın Kitaplar, 2006, s. 436.

olmamasını, tarafsız devlet başkanı olmasını tavsiye etmişti. Zaferden sonra, Meşrutiyet devrindeki gibi, ortaya çeşitli partilerin çıkacağını sanan Rauf Bey'e göre, parti lideri olması Gazi'yi partiler arası mücadelelerde yıpratırdı. "Milli iradeyi hâkim kılarak demokrasiye doğru gidecek siyasi hayatımızın gerektiği gibi gelişmesini sağlamak için fırkalar üstünde, Büyük Kurtarıcı ve Önder prestijiyile, tarafsız bir devlet başkanı olarak nâzım rolü oynayacak müstesna bir mevkiye... memleketin şiddetle ihtiyacı" olacaktı, Gazi'nin konumu böyle olmalıydı... Rauf Bey, anılarında bakanlar toplantısında bu görüşünü Gazi'ye "uzun uzadıya" izah ettiğini ama Gazi'yi ikna edemediğini yazmaktadır.¹⁰

Rauf Bey, sadece o değil, Karabekir, Ali Fuat ve Refet paşalar, Adnan (Adivar) gibi etkili Milli Mücadele erkânı, Meclis'in bir kısmı ve İstanbul basını da Gazi'nin parti kurup başına geçmesine karşıdır. Ahmet Emin (Yalman) ve Hüseyin Cahit (Yalçın) gibi seküler, Velid Ebuzziya gibi muhafazakâr yazarların disiplinli parti ve partili cumhurbaşkanı modeline karşı yazdıklarını göreceğiz. Bunlar Gazi'nin partiler üstü "milli rehber" olmasını istiyorlardı. Halbuki Gazi'nin rejim projesi, lideri olduğu "Halk Fırkası"na dayalı inkılapçı bir tek parti rejimi kurmaktır.

Muhالیflerin endişesi de buydu...

Görülüyor ki Halk Fırkası'nın Rauf ve Sabit Beylere oy vermesi basit bir seçim meselesi değildi, kurulmakta olan yeni devletin modeline, rejimine ilişkin son derece ciddi bir meseleydi, yol ayrımının başlangıcıydı. Rauf Bey'in itibarlı bir isim olması olayın önemini artırıyordu.

Meclis'teki durum

Balkan Harbi'nin "Hamidiye Kahramanı" ve Amasya'dan itibaren Mustafa Kemal Paşa'nın en yakınındaki Milli Mücadele arkadaşı Rauf Bey önemli ve etkili bir şahsiyetti. Şevket Süreyya

---

10. Feridun Kandemir, *Hatıraları ve Söyleyemedikleri ile Rauf Orbay*, yayınlayan Nejat Ağbaba, İstanbul, 1965, s. 126-127.

Gazi'nin gazetesi Hâkimiyet-i Milliye muhalif Rauf ve Sabit Beylerin seçilmesini, Rauf Bey'in fotoğrafıyla böyle haber yaptı: "Halk Fırkasının dünkü toplantısında Rauf Beyefendi Meclis İkinci Reisliğine, Sabit Beyefendi Dahiliye Vekâleti'ne aday gösterilmiştir." (26 Ekim 1923)

Muhterem Rauf Beyefendi'nin ... çekilmek arzusu yeni malum olmuş bir şey olmamakla beraber tasavvur vadisinden böyle fiiliyat sahasına intikal edeceği anlaşılınca ciddi teessüfe sebep oluyor. Çünkü Rauf Bey inkılap erkânı arasında ahlakının temizliği, seciyesinin metaneti ve kabiliyeti ile temeyyüz etmiş ve umuma hürmet hissi telkin eylemiştir. Buhran zamanlarında, müşkül dakikalarda ifa ettiği hizmetlere şimdi sulh ve sükûn zamanında daha büyük bir muvaffakiyetle devam edebileceği şüphesizdir. Yeni Meclis'in Rauf Beyefendi'den kolay kolay vazgeçeceğini zannetmiyoruz.¹¹

Hüseyin Cahit'in tahmin ettiği gibi yeni Meclis de Rauf Bey'den vazgeçmeyecek, onu Meclis ikinci başkanlığına seçecektir. Cumhuriyet'in ilanından sonraki tartışmalarda da Rauf Bey muhafazetinin ön saflarındadır.

11. Şevket Süreyya Aydemir, a.g.e., s.150.

12. Hüseyin Cahit, "Heyet-i vekile", *Tanin*, 9 Ağustos 1923.

Böyle bir tabloda, parti grubundaki seçimde Gazi'nin adayının değil, Rauf Bey'in seçilmesi, Gazi'yi son derece tedirgin etmişti.

Dahası Rauf Bey'e oy verenler, Gazi'nin mebus yaptığı isimlerdir. *Nutuk*'ta bunu eleştirir: "Seçimlerde fırkamız namına mebuslukları temin edilmiş" olan şahısların şimdi "bizimle görüş ve faaliyetlerde uzlaşmaya ve beraberlik aramaya lüzum görmeksizin bağımsız ve gizli çalışan bir hizip" halinde hareket ettiklerini söyler. Dahası, "bu hizip saf ve suret-i haktan görünerek bütün fırka (parti) mensuplarını kendi görüşleri lehine çekmeye muvaffak olmaya" başlamıştı:

Efendiler, yeni Meclis ilk devirde, gizli muhalefet yapan küçük bir hizbin iğfallerine [aldatmalarına] düşmek vaziyetine maruz bulundu. Başbakan Fethi Bey ve arkadaşları hükümeti vazifelerini sükûnetle ifa edemeyecek bir hale getirildi. Fethi Bey, bu halden, bana, defalarca şikâyet etti ve şahsen istifa etmek istedi. Diğer bakanlar da aynı suretle şikâyetlerde bulunuyorlardı.

Gazi'yi asıl harekete geçiren, işte bu küçük örgütsüz muhalefetin Halk Fırkası milletvekillerini "kendi görüşleri lehine çekmeye muvaffak olmaya" başlamasıydı. Üstelik Rauf Bey, başvekillikten istifa etmişti ama köşeye çekilecek gibi görünmüyordu. 19 Ağustos 1923 günlü *İkdam* gazetesinin birinci sayfasında kısa bir haber vardır:

Rauf Bey sefirliği kabul etmemiştir.

Özel muhabirimizden – Londra Büyükelçiliği eski Başvekil Rauf Bey'e teklif edilmiş ise de kendisi bu teklifi kabul etmemiştir.

Ankara'dan uzaklaşmayı kabul etmeyen Rauf Bey, muhalefet lideri haline gelmeye başlamıştır.

Milli Kahraman Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın muazzam itibar ve karizmasına rağmen kendi partisi niye muhalif adaylara oy vermişti? Aşırı otorite endişesinden olsa gerek.

Rauf Bey ve muhalefet İstanbul basınının desteğine sahiptir. Muhalif gazeteci Hüseyin Cahit şöyle yazacaktı:

TAHA AKYOL

NEDEN 29 EKİM?

Gazi Mustafa Kemal Paşa, yıllarca Cumhuriyet’i “milli sır” olarak zihninde muhafaza etti. Yeri geldi Cumhuriyet’e karşı konuşmalar yaptı.

Saltanat kaldırıldıktan on ay sonra, Eylül 1923’te yeni devletin cumhuriyet olacağını açıkladı.

Neden ilan için 29 Ekim gününü seçti?

Siyasi şartları ve Meclis’teki eğilimleri dikkate alan Gazi, kurmay zekâsıyla kısa süreli bir hükümet krizi planlayarak, 29 Ekim’de kendisinin tanımladığı Cumhuriyet’in ilanını gerçekleştirdi. Muhalifler etkisiz kaldı.

Meclis zabıtlarını ve dönemin gazetelerindeki haber ve makaleleri araştıran Taha Akyol Cumhuriyet’in ilanına giden süreçteki tartışmaları, siyasi şartları, basın ve Meclis’teki muhalifleri ve Gazi’nin “inkılapçı cumhuriyet” stratejisini anlatıyor.

QR kodu okutunuz

Dijital fiyat etiketi

ISBN 978-625-6843-08-0

Sertifika no: 44919

9 786256 843080

Dağın
Kitap